

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Як переконує досвід сучасного конституційного розвитку України та аналіз специфіки державотворчих процесів, однією з найбільш нагальних та значущих проблем нинішнього етапу формування правової та політичної системи країни є питання, що стосуються реалізації Конституції України. Адже «матеріалізація» юридичної конституції, яка відбувається у процесі реалізації конституційних норм, принципів та положень, є невід'ємним елементом конституційного розвитку України [1, 9-10]. У разі, коли конституція є, але її норми не реалізуються, ми маємо справу лише з псевдоконституціоналізмом [2, 53].

Крім загальної теоретичної та методологічної значущості, ця тематика є актуальною з наукового і практичного погляду. Об'єктивні умови реалізації Конституції України переконують, що цей процес не повинен розглядатись у відриві від соціальних, політичних, економічних та інших процесів, які відбуваються у суспільстві. Тобто, конституція завжди діє не у соціальному вакуумі, а в суспільному середовищі, яке суттєво впливає на неї. Недосконалість Конституції України проявляється не тільки в нечіткості її норм, але й у відсутності надійного механізму їх реалізації.

Зазвичай, у структурі соціальних механізмів реалізації конституції виділяють три складові: економічну, політичну та організаційну. Кожна з них відіграє як позитивну, так і негативну роль. Узагальнюючи їх сукупну дію в Україні, можна виокремити такі позитивні зрушення: запровадження практики прямої дії конституційних норм; практичне втілення принципу поділу державної влади; становлення політичного та ідеологічного плюралізму; функціонування системи конституційної юстиції; підвищення ролі засобів масової інформації. Що ж до негативних тенденцій

та факторів, то до них слід віднести: правовий нігілізм; низьку гарантованість прав і свобод людини і громадянина; низьку якість роботи парламенту (як у питаннях законотворчості, так і щодо створення дієвої коаліції); відсутність спільної для всієї країни загальнонаціональної ідеї; низький рівень розвитку партійної системи та слабкий зв'язок між політичними партіями та їх виборцями; традиційне домінування політичних інтересів над правовими у питаннях розвитку системи вітчизняного законодавства; незавершеність судової реформи; переважання вузьких партійних інтересів над інтересами держави; низький рівень загальної політичної культури. Варто зазначити, що окремі позитивні аспекти мають також і негативну сторону. Зокрема, політичний плюралізм виливається у наявність великої кількості політичних партій, які не мають реальної влади, але в ході виборчих кампаній „продають” свої голоси більш міцним політичним силам; ідеологічний плюралізм є причиною відсутності загальнонаціональної ідеї єднання нації.

Попри те, що економічні та організаційні чинники мають велику роль у питаннях реалізації конституції, саме політичний чинник відіграє вирішальну роль у процесі реалізації Конституції України. Політичні зміни впливають на всі сфери суспільного життя, включаючи й конституційно-правову. Події останніх років переконливо довели, що в Україні оформилася негативна тенденція використання Конституції як засобу та елемента політичної боротьби за владу, так звана політична „маніпуляція конституцією” [3, 58-59].

У конституційному праві процес реалізації конституції тлумачиться як порядок діяльності соціальних суб'єктів з використання, виконання, дотримання і застосування конституційних норм, спрямований на реалізацію цими суб'єктами наданих їм конституційних прав, виконання покладених на них конституційних обов'язків, утримання від заборонених дій та несення конституційно-правової відповідальності [4, 40]. Проте на процес реалізації конституції суттєво впливають також і інші чинники. До них, на нашу думку, варто віднести наступні: 1) реальні (фактичні) взаємовідносини різних гілок влади, ступінь їх незалежності одна від одної; 2) соціальні чинники: рівень соціальної захищеності громадян, рівень їх доходів, наявність безробіття тощо; 3) фактор довіри громадян до влади на всіх рівнях як суб'єкта, що має реалізовувати конституційні положення; 4) рівень довіри до державних структур, які покликані забезпечувати громадський порядок та громадську безпеку: Збройних Сил України, міліції, судової системи; 5) ступінь доступності та зрозумілості, виправданості дій та рішень влади, в тому числі й тих, які є непопулярними; 6) ступінь реального впливу індивіда на процес реалізації конституції тощо.

Таким чином, можемо зробити висновок, що реалізація демократичної за своїм змістом та спрямованістю конституції передбачає наявність демократичної політичної системи, узгодженості в діях та рішеннях гілок влади та довіри населення до владних структур. Відповідно до ст. 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Проте відмітимо, що це положення Основного Закону не зовсім відповідає дійсності, оскільки в системі судової влади організовано й діє механізм контролю за конституційністю правових актів, що здійснюється Конституційним Судом України, який власне судових функцій не здійснює. Крім того, поза системою влади опинився інститут Президента України та система органів прокуратури. Тому для належної реалізації конституційних норм доречно було б визначити на конституційному рівні статус відповідних владних структур та їх приналежність до конкретної гілки

влади. Це дозволить не лише уникати надмірної політизації діяльності відповідних органів, але й підвищити рівень довіри громадян до влади.

Вище вже відзначалося, що успішність реалізації конституції залежить від того, наскільки ефективною та плідною є взаємодія різних гілок державної влади. На жаль, з початку незалежності України практично відсутня злагоджена робота владних структур як на вищому, так і місцевому рівнях. Внесення змін до Конституції України в 2004 році, що передбачають парламентський спосіб формування уряду (за винятком призначення окремих міністрів), не розв'язало цей конфлікт всередині державної влади, а лише загостило його, оскільки відбувається боротьба за повноваження між виконавчою владою (а разом з нею і парламентською коаліцією) та Президентом. Все це не сприяє належній реалізації Конституції України, адже державна влада спрямовує свої зусилля на внутрішнє протистояння, а не на забезпечення реалізації покладених на неї повноважень, а власне Конституція України стає засобом політичної боротьби між політичними силами.

Як слушно відзначає М. Орзіх, фактично ситуація в суспільстві щодо реалізації Конституції України характеризується тими самими властивостями, що й ситуація в системі державної влади [5, 136-137]. Коли в самому суспільстві немає політичної згоди, коли ще не вироблені механізми досягнення політичного взаєморозуміння, а не політичних поступок, то ускладнюється процес конституційного регулювання політичних відносин, а також реалізації Конституції України. Адже жорсткий політичний конфлікт у суспільстві часто призводить до дестабілізації конституційних основ політичної системи, до можливих порушень конституційно визначених політичних прав і свобод людини і громадянина, що не сприяє процесу реалізації Конституції України, а шкодить йому, ставлячи під загрозу непохитність конституційного ладу.

Виходячи з вище викладеного, варто відзначити, що змінити ситуацію в питаннях реалізації Конституції України на краще виключно шляхом правотворення неможливо, хоча, на наше переконання, законодавча визначеність, усталеність, чіткість правових норм у цих питаннях відіграють провідну роль. Необхідно змінити не лише зміст Конституції України, забезпечити реальність її норм, але й власне філософію спілкування влади та індивіда, визначити та забезпечити відповідальність влади перед громадянами, що має зміцнити в них довіру як до влади в цілому, так і до окремих політичних лідерів зокрема.

Таким чином, проблема формування політично сприятливого середовища для реалізації Конституції України є актуальною для сучасного етапу державно-правового розвитку України. Через негативний вплив політичних факторів норми Конституції виявляються незабезпеченими стабільним функціонуванням політичного організму, який сам є складним і суперечливим. Однополярна залежність характеру реалізації Конституції від типу політичної системи та від наявності механізмів ефективної взаємодії між органами та гілками державної влади (при дотриманні принципу поділу державної влади) має бути усунута в ході конституційної реформи шляхом реалізації ідеї підвищення духовності й добробуту українського народу.

Література: 1. Тихонова Є. Конституція юридична і фактична / Тихонова Є., Юзьков Л. // *Право України*. – 1992. – № 1. – С. 9-10. 2. Конституційне право України / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. – К., 1999. – С. 53. 3. Скрипник О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації / Скрипник О. В. – К., 2005. – С. 58-59. 4. Власов Ю. Л. Теоретичні аспекти процесу реалізації права / Власов Ю. Л. // *Держава і право: збірник наукових праць Юридичні і політичні науки*. – К., 2004. – Вип. 24. – С. 40. 5. Орзіх М. Сучасний конституціоналізм – мета конституційної реформи в Україні / Орзіх М. // *Сучасний конституціоналізм та конституційна*

юстиція: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / під ред. С. В. Ювалова, М. Ф. Ор
зіх – Одеса, 2001. – С. 136-137.